

Paweł Piotrowski, Łukasz Kamiński

Podziemie wrocławskie w oczach Służby Bezpieczeństwa

Pamięć i Sprawiedliwość 1/2, 275-293

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Podziemie wrocławskie w oczach Służby Bezpieczeństwa

W dotychczasowych badaniach nad stanem wojennym w Polsce (1981–1983) niezwykle rzadko wykorzystywano materiały archiwalne wytworzone przez struktury Służby Bezpieczeństwa. Jedynie w zbiorze opublikowanym przez Jana Drausa i Zbigniewa Nawrockiego, obejmującym lata 1980–1989¹, znalazły się zarówno akta wytworzone w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, jak i w Komendzie Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych) w Rzeszowie. Kilkanaście dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zawarto również w tomie opracowanym przez Bogusława Kopkę i Grzegorza Majchrzaka².

Wrocławskie podziemie w okresie stanu wojennego było najprawdopodobniej najsilniejszym ośrodkiem oporu w kraju. We Wrocławiu istniały liczne i prężne struktury zakładowe (według danych SB jeszcze w 1984 r. stopień opłacania składek związkowych we wrocławskich zakładach sięgał 40–60 proc.³), już od pierwszych dni stanu wojennego ukazywała się prasa podziemna⁴, szeroki odzew wzbudzały akcje protestacyjne (na przykład strajki 13 i 29 stycznia, 12 marca, 13 maja 1982 r.). Wrocławscy członkowie prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” (Andrzej Konarski i Eugeniusz Szumiejko) podjęli pierwszą próbę utworzenia podziemnego kierownictwa związku – Ogólnopolskiego Komitetu Oporu⁵. Wrocław był wyjątkowy z trzech podstawowych powodów. Już przed wprowadzeniem stanu wojennego był on jednym z najsilniejszych regionów „Solidarności”, ponadto dość wcześnie (od kryzysu bydgoskiego) podjęto przygotowania na wypadek wprowadzenia stanu wyjątkowego: opracowano i rozpowszechniono instrukcję postępowania, powołano „składy rezerwowe” komisji zakładowych, ukryto część materiałów poligraficznych, przygotowano siedzibę Regionalnego Komitetu Strajkowego w Państwowej Fabryce Wagonów „Pafawag” i Dolnośląskich Zakładach Wytwórczych Maszyn Elektrycznych „Dolmel”. Ponadto Służbie Bezpieczeństwa nie udało się zatrzymać czołowych działaczy regionu, między innymi Władysława Frasyniuka, Józefa Pinióra, Piotra Bednarza, Kornela Morawieckiego. *Last but not*

¹ *Przeciw Solidarności 1980–1989. Rzeszowska opozycja w tajnych archiwach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*, wybór i oprac. J. Draus, Z. Nawrocki, Rzeszów 2000.

² *Stan wojenny w dokumentach władz PRL (1980–1983)*, wybór, wstęp i oprac. B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001.

³ J. Widacki, *Czego nie powiedział generał Kiszczak*, Warszawa 1992, s. 41.

⁴ Szerzej: S. Rudka, *Poza cenzurą. Wrocławska prasa bezdebitowa 1973–1989*, Warszawa–Wrocław 2001.

⁵ W. Sawicki, *OKO – walka o władzę w podziemnej „Solidarności”*, „Arcana” 1998, nr 19.

least, istotne znaczenie miał fakt, że tuż przed wprowadzeniem stanu wojennego zdołano pobrać z konta Zarządu Regionu i ukryć słynne 80 mln zł. Fundusze te pozwoliły nie tylko na prowadzenie bardzo rozbudowanej działalności RKS, lecz także na wspieranie innych regionów związku.

Nie można jednak pominąć jeszcze jednego czynnika wpływającego na siłę wrocławskiego podziemia – była to legenda otaczająca ukrywających się liderów. To właśnie autorytet Władysława Frasyniuka sprawił, że Wrocław był jedynym z większych ośrodków „Solidarności”, w którym nie doszło do spontanicznych manifestacji 1 i 3 maja 1982 r., gdy zaś przewodniczący RKS zdecydował się wreszcie zaapelować o udział w demonstracji 31 sierpnia – na ulice kilkunastu dolnośląskich miast wyszły łącznie dziesiątki tysięcy ludzi. Tylko i wyłącznie na autorytecie RKS opierała się również wspomniana wyżej aktywność osób opłacających składki związkowe.

Silnemu oporowi wrocławian towarzyszyły równie nasilone represje. O ich skali najlepiej świadczą liczby – w województwie wrocławskim internowano 1557 osób (15 proc. w skali kraju), sądy skazały około 250, zatrzymano ponad 4 tys., przeprowadzono ponad 8 tys. rozmów ostrzegawczych. W niespotykanym wcześniej stopniu nasilono pracę agenturalną – tylko do końca grudnia 1982 r. wrocławska SB zwerbowała 547 tajnych współpracowników⁶. Działania przeciwko wrocławskiemu podziemiu prowadziły praktycznie wszystkie lokalne struktury SB, jednakże największą rolę odgrywały Wydziały III i V SB KW MO oraz specjalna grupa operacyjno-śledcza o kryptonimie „Poligon”. Istotne znaczenie miała współpraca z Zarządem Wojskowej Służby Wewnętrznej Śląskiego Okręgu Wojskowego, polegająca między innymi na wymianie informacji uzyskiwanych ze źródeł operacyjnych.

Na metody pracy SB światło rzuca publikowany niżej dokument. Za najważniejszy cel podejmowanych działań uważano dotarcie do „centrum kierowniczego RKS”, aresztowanie liderów, a następnie przejście kontroli nad pozostałą strukturą⁷. Główną metodą osiągnięcia wyznaczonego celu były różne formy pracy agenturalnej. Obok utrzymywania istniejącej już sieci tajnych współpracowników, przewidywano pozyskiwać nowych (pięćdziesiąt werbunków miesięcznie). Zadaniem agentury miało być dotarcie do kierowniczych struktur RKS (realną możliwość miało ośmiu agentów). W tym celu tworzone między innymi fikcyjne grupy konspiracyjne, kierowane przez agentów, poszukujące kontaktu z głównym nurtem podziemia.

Drugim zadaniem stawianym przed wrocławską SB było „popieranie tendencji umiarkowane liberalnych w RKS”, celem „operacyjnego opanowania sytuacji oraz ukształtowania jej w kierunku wyboru środków współdziałania z władzami”. Wynikało to z obaw przed przejściem inicjatywy przez radykalną grupę Kornela Morawieckiego. Spodziewano się, że w takim przypadku nastąpi eskalacja protestów (demonstracje, strajki), możliwe będzie także zorganizowanie strajku generalnego.

⁶ Archiwum IPN we Wrocławiu, 053/2127, k. 277, *Uzupełnienie charakterystyki kontrwywiadowczej województwa wrocławskiego za okres od dnia 13 XII 1981–31 XII 1982 r.*, 10 I 1983.

⁷ Cel ten został niemalże osiągnięty – po aresztowaniu Józefa Pinióra w kwietniu 1983 r. kierownictwo RKS usiłował przejąć jego dotychczasowy zastępca, jak się okazało – agent SB.

Mimo znacznego nakładu sił i środków działania SB w pierwszych miesiącach stanu wojennego przyniosły zaskakująco nikłe rezultaty. Rozbito zaledwie kilka grup z poszczególnych zakładów pracy, zlikwidowano pojedyncze punkty poligraficzne. Jak czytamy w zamieszczonym sprawozdaniu, głównymi przyczynami takiej sytuacji były: ściśle (według SB wręcz przesadne) stosowanie zasad konspiracji, małe umiejętności agentury, a przede wszystkim „brak bazy społecznej [władzy] i oddziaływanie wrogiej propagandy kształtującej świadomość polityczną osób”.

Sprawozdanie powstało w niezwykle ważnym okresie dziejów wrocławskiego podziemia. Kilka tygodni wcześniej w wyniku konfliktu w łonie RKS powstała nowa, prężna i radykalna organizacja – „Solidarność Walcząca”. Jak wynika z treści dokumentu, SB nie miała jeszcze danych umożliwiających późniejsze aresztowania działaczy RKS⁸.

Publikowany raport wrocławskiej Służby Bezpieczeństwa o rozpracowaniu dolnośląskiego Regionalnego Komitetu Strajkowego z lipca 1982 r. przechowywany jest w archiwum Oddziału Wrocławskiego IPN. Przy edycji zachowano strukturę i język oryginału, poprawiono jedynie oczywiste błędy maszynowe. Wytworzony w Wydziale V SB KW MO we Wrocławiu dokument znajduje się w teczce zawierającej *Uzupełnienia charakterystyk kontrwywiadowczych województwa wrocławskiego* za 1982 r. i prawdopodobnie, tak jak one, został przesłany do Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych w Warszawie. W wyniku dotychczasowych kwerend nie odnaleziono oryginałów tych dokumentów w materiałach archiwalnych przejętych przez IPN z zasobów Centralnego Archiwum MSWiA. Należy przypuszczać, że przechowywane we Wrocławiu egzemplarze są jedynymi istniejącymi kopiami.

⁸ 5 X 1982 r. aresztowano Władysława Frasyniuka i ok. sześćdziesięciu innych osób, 7 XI 1982 r. – Piotra Bednarza.

Wrocław, dnia 4 lipca 1982 r.

Tajne
Egz[emplarz] nr 3

Aktualne zagadnienia walki z podziemiem prosolidarnościowym i opozycją polityczną w obiektach gospodarki narodowej i środowiskach woj[ewództwa] wrocławskiego kontrolowanych operacyjnie przez Wydział V SB KW MO⁹ we Wrocławiu

I. Sytuacja operacyjno-polityczna w woj[ewództwie] wrocławskim

Na początku lipca br. nasilają się głosy świadczące o trwających w zakładach pracy przygotowaniach do czynnej obrony w przypadku wywołania strajku generalnego. Środowisko wielkoprzemysłowej klasy robotniczej (we Wrocławiu ok. 150 tys. osób) jest wyraźnie zradykalizowane politycznie, przy czym charakterystycznym wyznacznikiem postaw jest determinacja na tle braku przekonania co do możliwości wyjścia z kryzysu w złożonej sytuacji politycznej i przy wachlarzu metod i środków stosowanych aktualnie w zakładach pracy.

Ocenia się, że reforma gospodarcza działa dotychczas jedynie w sferze cen, które systematycznie podnoszone nie doprowadzą do równowagi rynkowej w warunkach działania starych mechanizmów blokujących. W zakładach brak oddolnych inicjatyw do tworzenia płaszczyzn działania dla ruchu związkowego i samorządu pracowniczego. Wiele osób w obawie przed represjami karno-administracyjnymi nie ujawnia swoich rzeczywistych poglądów i postaw, czemu jednak daje wyraz w kształtowaniu stosunków pracy i kształtowaniu modelu biernego oporu.

Zrodzone na tle czynników sytuacyjnych postawy osób ze środowisk robotniczych są w dalszym ciągu umiejętnie wykorzystywane przez propagandę podziemia opozycji antysocjalistycznej i prosolidarnościowej, która penetrując je, usilnie dąży do trwałego przejścia inicjatywy.

Z globalnych ocen minionego półroczna stanu wojennego wynika, że załogi dużych zakładów przemysłowych (PAFAWAGU, DOLMELU, FADROMY¹⁰, FAT-u¹¹, HYDRALU¹², ELWRO¹³, DOLAMU¹⁴, PILMETU¹⁵ i innych) nadal popierają program umiarkowanego odłamu opozycji prosolidarnościowej, domagając się:

- 1) zniesienia stanu wojennego,
- 2) uwolnienia internowanych i aresztowanych,
- 3) przywrócenia „Solidarności” w kształcie sprzed 13 grudnia 1981 r.

Środowiska te nie dokonują jednocześnie głębszych analiz ewentualnych skutków politycznych takich decyzji. Przyjmuje się na ogół, że blokowanie mechani-

⁹ Wydział V SB KW MO – utworzony w początkach 1982 r. z dotychczasowego Wydziału IIIA. Zajmował się ochroną gospodarki narodowej, w pierwszym rządzie rozpracowywaniem podziemnych struktur „Solidarności”.

¹⁰ Fabryka Maszyn Budowlanych „Bumar-Fadroma”.

¹¹ Fabryka Automatów Tokarskich „FAT”.

¹² Kombinat Typowych Elementów Hydrauliki Siłowej „PZL-Hydrał”.

¹³ Centrum Komputerowych Systemów Automatyki i Pomiarów „Mera-Elwro”.

¹⁴ Centrum Naukowo-Produkcyjne Podzespołów i Urządzeń Elektronicznych „Unitra-Dolam”.

¹⁵ Kombinat Maszyn Rolniczych „Agromet-Pilmet”.

zmów dalszego rozwoju gospodarczego kraju, a tym samym złagodzenia ukrytych napięć społecznych, jest możliwe jedynie przy udziale NSZZ „Solidarność”, czym uzasadnia się w dalszym ciągu brak zrozumienia istoty i celu działania tego związku.

W środowiskach tych działa znaczna grupa byłych aktywistów „Solidarności”, która podtrzymuje mit o niezniszczalności ruchu utożsamianego z postępową ideą państwa demokratycznego rozumianą w[edług] naiwnych koncepcji teoretyków opozycyjnych. Na terenie wytypowanych 18 kluczowych zakładów pracy Wrocławia zakwalifikowano do tej grupy 360 osób, reprezentujących głównie etatowy aktyw „Solidarności” i członków o ekstremalnych poglądach politycznych. Najliczniejsze skupiska aktywu „Solidarności” występują w: ELWRO (100), PAFA-WAGU, FADROMIE, FAT, HUTMENIE¹⁶, DOLMELU i HYDRALU.

Stanowią one bazę społeczną RKS-u¹⁷, który ponadto korzysta ze wsparcia Kościoła i znacznej ilości młodzieży studenckiej skupionej wokół ARO¹⁸. W okresie czerwca br. nasiliły się tarcia pomiędzy grupą RKS a opozycją typowo polityczną skupioną wokół dr. K[ornela] Morawieckiego¹⁹, która praktycznie przejawiała największą aktywność, opanowując metody i formy kolportażu serwisu „Z Dnia na Dzień”²⁰. W pierwszym okresie stanu wojennego wiele faktów wskazywało na to, że Frasyniuk²¹ – reprezentujący RKS – przeszedł do głębokiej konspiracji i pozbawiony całkowicie własnego pisma zmuszony został do zaakceptowania redakcji K[ornela] Morawieckiego.

Przez pewien czas wiązał też nadzieję z uruchomieniem redakcji „Solidarności Dolnośląskiej”²², gdzie zaangażowały się rzeczniczki KSS KOR²³ A[gnieszka]

¹⁶ Zakłady Hutniczo-Przetwórcze Metali Nieżelaznych „Hutmen”.

¹⁷ Regionalny Komitet Strajkowy – powstał 14 XII 1981 r. w wyniku przekształcenia Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”. Istniał do 1990 r., koordynując działania konspiracyjnych struktur związku. Kolejnymi przewodniczącymi byli: Władysław Frasyniuk, Piotr Bednarz, Józef Piniór, Marek Muszyński, Eugeniusz Szumiejko, Tomasz Wójcik.

¹⁸ Akademicki Ruch Oporu – konspiracyjna organizacja studencka, stanowiła kontynuację NZS. Istniała w latach 1982–1983, dysponowała kilkoma tytułami czasopism niezależnych. W 1982 r. ARO częściowo wszedł w struktury RKS.

¹⁹ Kornel Morawiecki (ur. 1941) – fizyk, działacz opozycyjny i związkowy. W 1979 r. współzałożyciel „Biuletynu Dolnośląskiego”.

²⁰ „Z Dnia na Dzień” – w 1981 r. serwis informacyjny „Solidarności” dolnośląskiej. Pierwszy numer w stanie wojennym ukazał się już 14 XII 1981 r. Pismo stało się organem RKS, ukazywało się początkowo codziennie, następnie co 2–3 dni. W kolejnych latach częstotliwość publikacji spadała. Łącznie w podziemiu ukazały się 394 numery pisma.

²¹ Władysław Frasyniuk (ur. 1954) – kierowca, działacz związkowy. W 1980 r. członek, a w 1981 r. przewodniczący Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego we Wrocławiu, następnie przewodniczący Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”, członek krajowych władz związku. Od 14 XII 1981 r. na czele RKS, członek Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej. Aresztowany 5 X 1982 r., 24 XI 1982 r. skazany na 6 lat pozbawienia wolności. Zwolniony w 1984 r. na mocy amnestii, w 1985 r. ponownie skazany, zwolniony w 1986 r.

²² „Solidarność Dolnośląska” – 1980–1981 organ Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”. Wznowiony pod koniec grudnia 1981 r., przestał ukazywać się w kwietniu 1982 r., po rozbiciu redakcji przez SB i WSW

²³ Komitet Samoobrony Społecznej „KOR” – powstał w wyniku przekształcenia Komitetu Obrony Robotników we wrześniu 1977 r. Rozwiązany we wrześniu 1981 r. na I Krajowym Zjeździe Delegatów NSZZ „Solidarność”.

Sidorska²⁴ i A[nn]a Bujak²⁵. Po zlikwidowaniu tej grupy zmuszony został do zaakceptowania jedyne dla siebie układu – uznania „Z Dnia na Dzień” za serwis informacyjny RKS, co uwidoczniło się zamieszczeniem na łamach tej ulotki własnych komunikatów i oświadczeń. Wydawało się, że utworzenie TKK²⁶ było punktem zwrotnym w zjednoczeniu się nurtów opozycji. W znacznym stopniu uzasadniał te przygotowania do zbojkotowania obchodów 1 Maja i zorganizowania w dniu 13 maja ogólnonarodowej akcji protestacyjnej. Po niepowodzeniach tych planów zarysował się wyraźny rozłam ugrupowań podziemia, wyodrębniając dwa zasadnicze nurty:

- umiarkowanie liberalny reprezentowany przez trzon RKS-u oraz
- radykalno-anarchistyczny skupiony wokół redakcji K[ornela] Morawieckiego „Solidarność Walcząca” (tygodnik o nakładzie ok. 10 tys. egz.)²⁷.

Przyczyną rozłamu był prawdopodobnie stosunek do stosowania akcji protestacyjnych jako metody walki politycznej gwarantującej szybkie osiągnięcie celu. Sprzeczności zarysowały się również odnośnie [do] istoty tego celu. Z analizy tekstów materiałów nielegalnych wydawanych w ostatnim okresie czasu przez podziemie we Wrocławiu wynika, że cele jego działania stają się wyraźnie rozbieżne i nurt umiarkowanie liberalny reprezentujący głównie środowiska robotnicze, odrzucając inspiracje opozycji politycznej, usiłuje odtworzyć „Solidarność” w kształcie sprzed 13 grudnia i w jej robotniczo-inteligenckim kierunku kontynuować cykl głębokich reform i przeobrażeń społecznych, nadal uznając za punkt wyjścia płaszczyznę ugody z władzami (wielu poprzednio ekstremalnych działaczy „Solidarności” po wyjściu z internowania dostrzega destrukcyjne znaczenie pozycji politycznej w kształtowaniu oblicza związku), z czym nie godzi się nurt radykalno-anarchistyczny, wysuwając tezę, że poprzednia działalność związku była słuszna, czego dowodem jest reakcja władz i utrzymujące się nadal negatywne nastroje społeczne. Nurt ten wychodzi również z założenia, że krótkotrwałe strajki (akcje protestacyjne) w zakładach pracy nie przynoszą żadnych efektów politycznych poza zwiększaniem represji SB wobec robotników. RKS zaleca organizowanie się w struktury związku w celu podjęcia wspólnej walki poprzez strajk generalny. Opozycja Morawieckiego uważa, że strajk generalny powinien być początkiem powstania narodowego definitywnie rozstrzygającego problem zdobycia władzy. Działaczy tego skrzydła cechuje wysoki stopień determinacji swoich poglądów oraz aktywności politycznej. Podłożem jej jest wojująca antyrządzieckość i wrogie

²⁴ Agnieszka Sidorska (ur. 1956) – w 1981 r. pracownica Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”. W stanie wojennym członek redakcji „Solidarności Dolnośląskiej”, internowana 17 III 1982 r., następnie aresztowana, 3 VII 1982 r. skazana na 3 lata pozbawienia wolności, zwolniona w 1983 r.

²⁵ Chodzi o Annę Bujwid (ur. 1956) – w 1981 r. pracownicę Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”. W stanie wojennym członek redakcji „Solidarności Dolnośląskiej”, aresztowana 5 III 1982 r., 3 lipca skazana na 3 lata pozbawienia wolności, zwolniona w 1983 r.

²⁶ Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność” – powstała 22 kwietnia 1982 r. kierownicza struktura podziemnej „Solidarności”. W tym czasie w jej skład wchodził Zbigniew Bujak, Władysław Frasiński, Władysław Hardek, Bogdan Lis, Eugeniusz Szumiejko. Istniała do 1989 r.

²⁷ „Solidarność Walcząca” – organizacja antykomunistyczna, powołana w czerwcu 1982 r. przez Kornela Morawieckiego. Głosiła radykalny program walki z systemem komunistycznym, której celem miało być obalenie rządów PZPR i odzyskanie przez Polskę niepodległości.

ustosunkowanie do PZPR. Odnotowujemy coraz liczniejsze przykłady, iż kierunki tej propagandy stają się dominujące i zyskują akceptację poważnej części młodych środowisk robotników (w przedziale wiekowym od 20–40 lat).

Zarówno jeden, jak i drugi nurt planują wykorzystanie najbliższego okresu czasu do przygotowań strajku generalnego.

Ożywienie opozycji wyrażają następujące fakty:

a) ujawnianie nowych punktów poligraficznych ulotek (prywatne mieszkania),
b) wydawanie ulotek w dużych zakładach i kierowanie ich do załóg kluczowych zakładów pracy,

c) coraz powszechniejsze plotki o definitywnym rozstrzygnięciu w sierpniu br. – znajdujące odbicie w ulotkach RKS-u,

d) próby organizowania zamieszek ulicznych poprzez jawne formy manifestacyjno-prowokacyjnego oddziaływania na władze (ul. Grabiszyńska – pl. Pereca – 13²⁸ i 28 VI br.²⁹),

e) nasilenie spotkań konspiracyjnych działaczy podziemia (zebrania RKS-ów, Frasyniuk – Bednarz³⁰ – 26 VI br. i inne),

f) wykorzystywanie metod psychologicznego oddziaływania w kampanii propagandowej (ukazywanie działań MO i SB jako wyjątkowo brutalnych prowokacji, informacje wyprzedzające o planowanych akcjach, uzasadnianie sytuacji w kraju czynnikami polityki międzynarodowej itp.).

Okres od czerwca do sierpnia br. opozycja planowała wykorzystać do zintegrowania bazy oraz udoskonalenia programu walki. Zarysowane na pozycjach RKS tendencje umiarkowane mają na obecnym etapie również znaczenie taktyczne – chodzi o pozyskanie jak największej ilości zwolenników idei jednej akcji protestacyjnej, jaką miałby być strajk generalny.

Ze względu na prezentowane przez środowiska robotniczo-inteligenckie odmienne poglądy na formy i cele walki politycznej (tajne ankietyzowanie przedstawicieli załóg) – istnienie i ścieranie się dwóch nurtów w podziemiu należy uznać za zjawisko naturalne, a jednocześnie groźne dla ewentualnego rozwoju niekorzystnej sytuacji i jej przeciwdziałania metodami operacyjno-politycznymi.

Dla celów pracy operacyjnej przyjmuje się jednolitą strukturę podziemia, wyodrębniając jedynie jego elementy dla planowania i realizacji odpowiednich warunków taktycznych.

II. Cel działań operacyjnych Wydziału V

1) Prowadzenie rozpoznania działalności podziemnych struktur „Solidarności” na obiektach gospodarki narodowej oraz metod i form oddziaływania RKS-u.

²⁸ 13 VI 1982 r. na wezwanie „Solidarności Walczącej” doszło we Wrocławiu do pierwszej poważnej demonstracji ulicznej w okresie stanu wojennego. Walki uliczne trwały od godz. 17.00 do 3.00 w nocy, zatrzymano 135 osób.

²⁹ 28 VI 1982 r. doszło do kolejnej demonstracji zorganizowanej przez „Solidarność Walcząca”. W rejonie ul. Grabiszyńskiej ponownie miały miejsce zamieszki, w wyniku których zatrzymano 257 osób.

³⁰ Piotr Bednarz (ur. 1949) – robotnik, działacz związkowy. W 1981 r. wiceprzewodniczący Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”, następnie RKS. Po aresztowaniu Frasyniuka (5 X 1982 r.) przewodniczący RKS, członek TKK. Aresztowany 7 XI 1982 r., 27 XII 1982 r. skazany na 4 lata pozbawienia wolności. W 1984 r. zwolniony na mocy amnestii.

2) Wykorzystywanie uzyskiwanych danych do neutralizacji zagrożeń wroga działalnością polityczną.

3) Zlikwidowanie opozycji politycznej w jej strukturach kierowniczo-organizatorskich w środowiskach robotniczych.

4) Przygotowanie warunków do realizacji programu rządowo-partyjnego.

III. Charakterystyka przeciwnika

W okresie od sierpnia 1980 r. mamy do czynienia z przeciwnikiem politycznym stosującym różnorodne metody działań w celu przejścia inicjatywy społecznej i ostatecznego sformułowania warunków władzy.

Z ograniczonej liczby działaczy antysocjalistycznych wyodrębniła się grupa ekstremistów, która w połączeniu z aktywistami związkowymi utworzyła specyficzną formację środowiskową charakteryzującą się wszystkimi elementami przeciwnika politycznego.

Na wrogich pozycjach pozostają:

1) ukrywający się działacze podziemia:

- opozycji politycznej,
- NSZZ „Solidarność”,

2) aktyw NSZZ „Solidarność” w zakładach pracy,

3) grupy środowisk twórczych i inteligencji,

4) hierarchia Kościoła i duchowieństwa,

5) elementy chuligańsko-anarchistyczne,

6) młodzież,

7) osoby i grupy o orientacji prozachodniej.

Podłożem i motywem działań poszczególnych grup jest dążenie do dokonania głębokich zmian gwarantujących danej grupie poczucie maksymalnego stopnia osiągnięcia celu.

Z poszczególnych środowisk wyselekcjonowano inspiratorów i organizatorów wrogiej działalności, poddając ich rozpracowaniom operacyjnym. W ramach KW MO we Wrocławiu koncentracja działań dot[yczy] głównie figurantów³¹ RKS-u:

1) Władysława Frasyniuka – wiceprzewodniczącego,

2) Piotra Bednarza – wiceprzewodniczącego,

3) Józefa Piniora³² – rzecznika finansowego

i prowadzona jest przez grupę operacyjno-śledczą „Poligon”³³ działającą w Wydziale V. W Wydziale V rozpracowywane są struktury nielegalne w co najmniej 10 obiektach: PAFAWAGU, DOLMELU, FADROMIE, DOLAMIE,

³¹ Figurant – osoba rozpracowywana przez SB.

³² Józef Pinior (ur. 1955) – prawnik, działacz związkowy. W 1981 r. członek Prezydium Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”, skarbnik. Członek RKS, od listopada 1982 r. przewodniczący, 23 IV 1983 r. aresztowany. W 1984 r. skazany na 4 lata pozbawienia wolności, zwolniony na mocy amnestii.

³³ Grupa operacyjno-śledcza „Poligon” powstała w KW MO we Wrocławiu we wrześniu 1980 r. celem rozpracowywania struktur opozycyjnych oraz władz dolnośląskiej „Solidarności”. Jej szefem został płk Anatol Pieniążek. W stanie wojennym odgrywała najważniejszą rolę w rozpracowywaniu RKS. Została rozwiązana w 1983 r. w związku z podejrzeniami o możliwość współpracy niektórych funkcjonariuszy z podziemiem.

PILMECIE, FAT, CHEMITEKSIE³⁴ i POLIFARBIE³⁵, CENTRUM NPAE³⁶ i POLARZE³⁷.

Istnieją przesłanki do stwierdzenia, że struktury RKS-u (komisje zakładowe, komitety strajkowe) istnieją również w innych zakładach, nie przejawiając jednak wyraźnej i agresywnej działalności.

Rozpracowaniom w ramach grupy „Poligon” poddani są również inni ukrywający się byli działacze Z[arządu] R[egionu] (E[ugeniusz] Szumiejko³⁸) oraz osoby ujawnione jako kontakty RKS-u, kolporterzy nielegalnych wydawnictw, łącznicy, doradcy itd. W zakresie tym wypracowano również model współdziałania z Zarządem WSW, z którym uzgadniane są konkretne formy przedsięwzięć w toku regularnie odbywanych przy udziale z[astępcy] Komendanta Wojewódzkiego ds. SB spotkań konsultacyjnych.

Istnieje też pełna wymiana informacji o rezultatach działań (przekazywanie informacji dziennych) oraz wynikających z nich uzgodnień kompetencyjnych.

Na terenie zakładów pracy wyselekcjonowano ekstremistycznych działaczy „Solidarności” kontrolowanych przy wykorzystaniu dostępnych środków. Problematyka przeciwnika politycznego w środowisku robotniczym jest jednak bardziej złożona, aniżeli wynikałoby to z ogólnego rozpoznania i oceny sytuacji. Przede wszystkim mamy do czynienia ze środowiskiem generalnie wrogo ustosunkowanym do zasadności posunięć represyjnych, a przez to w znacznym stopniu negującym potrzebę utrzymywania stanu wojennego. Na tej bazie rodzą się inicjatywy w zakresie tworzenia nielegalnych struktur pozostających w opozycji wobec istniejącej władzy i prezentowanych przez nią metod działań. Środowisko to wykazuje ponadto silne tendencje prokatolickie, zwłaszcza w sytuacjach organizowania manifestacji patriotyczno-religijnych. Tradycje te permanentnie wykorzystywane są przez podziemie i Kościół do wzmacniania efektów propagandowych (przed akcjami odbywają się msze w ich intencjach). Z analizowanego środowiska wywodzą się działacze opozycji prosolidarnościowej nastawieni pozytywnie wobec innych ruchów i tendencji antyrządowych i antysocjalistycznych.

Grupa ta [jest] stosunkowo liczna, lecz jej aktywność nie zawsze jest jednokowa w poszczególnych okresach.

Odrębną grupę stanowią osoby internowane bądź zwolnione z internowania. Prezentują one 3 rodzaje postaw:

- a) skrajnie radykalne i wrogie,
- b) pozornie neutralne,
- c) separatystyczne w stosunku do ewentualności kontynuowania działań w związku.

³⁴ Wrocławskie Zakłady Włókien Chemicznych „Chemitex”.

³⁵ Wrocławska Fabryka Farb i Lakierów „Polifarb”.

³⁶ Centrum Naukowo-Produkcyjne Automatyki Energetycznej.

³⁷ Zakłady Zmechanizowanego Sprzętu Domowego „Predom-Polar”.

³⁸ Eugeniusz Szumiejko (ur. 1946) – astronom, działacz związkowy. W 1981 r. członek prezydium Zarządu Regionu i Komisji Krajowej. Po 13 XII 1981 r. współorganizator Krajowego Komitetu Strajkowego, następnie twórca Ogólnopolskiego Komitetu Oporu. Współzałożyciel TKK, w 1984 r. ujawnił się.

Niektóre ośrodki dla internowanych stały się swoistymi ośrodkami kształcenia kadr dla potrzeb opozycji (Grodków, Gołdap). Wpływ osób zwolnionych z internowania i powracających do poprzednich miejsc pracy jest jednak w niektórych przypadkach pozytywny. Jakkolwiek twierdzenia tego nie można uogólnić (w Polarze pracownicy zwolnieni z internowania wpłynęli na zaniechanie wydelegowania w dniu 28 VI br. na pl. Perca przedstawicieli, którzy mieli wziąć udział w manifestacji organizowanej przez „Solidarność Walczącą”).

Dostrzeganie przeciwnika w jego realnych warunkach oraz obiektywna ocena stosowanych przez niego form i metod walki politycznej pozwala na wybór optymalnych rozwiązań w toku przeciwdziałania jego zamierzeniom.

IV. Kierunki rozpracowania podziemia

Uwzględniając wielokierunkowość oddziaływania podziemia, wieloźródłowość jego inspiracji, a zwłaszcza rozmiary i skutki jego dotychczasowej działalności – przy ograniczonych środkach pracy operacyjnej i skomplikowanych warunkach – prowadzono równoległe dwie płaszczyzny działań:

1) likwidowanie wszelkich przejawów wrogiej działalności (zwłaszcza w środowisku robotniczym),

2) poszukiwanie centrum kierowniczego RKS i likwidacja jego agend.

Pierwszy kierunek działań zapewnił znaczne oczyszczenie przedpola do działań operacyjnych zmierzających do nawiązania bezpośredniego kontaktu z centrami dyspozycyjnymi. Uzyskiwane w tej dziedzinie przyczółki okazywały się na dłuższy okres mało skuteczne ze względu na brak bazy i szybkie izolowanie przyczółków przez tzw. odcinanie kontaktów i zmiany lokalizacji ukrycia.

Likwidacja agend RKS-u, a w szczególności:

- grupy poligraficzno-kolportażowej Wojciecha Binda³⁹,
- dwuosobowej redakcji „Solidarności Dolnośląskiej”⁴⁰,
- grupy łącznikowo-doradczej z Z[enonem] Pałką⁴¹ i S[tanisławem] Huskowskim⁴²,
- ośrodka koordynacyjno-kolportażowego z ZETO⁴³ (Wanda Szuszkiewicz⁴⁴ oraz 8 innych osób⁴⁵),
- siatki informacyjno-kolportażowej J[erzego] Piaseckiego⁴⁶ z Centrum NPAE,

³⁹ Wojciech Binda (ur. 1934) – aresztowany 12 I 1982 r. za druk „Z Dnia na Dzień”, w październiku skazany na 2 lata pozbawienia wolności. W więzieniu redagował pismo „Iglą Siedzącej Ekstremy”. Zwolniony w 1983 r., wyemigrował z kraju.

⁴⁰ Miało to miejsce w marcu 1982 r.

⁴¹ Zenon Pałka (ur. 1952) – działacz opozycji przedsierniowej, następnie NSZZ „Solidarność”. Od marca do lipca 1982 r. internowany w Nysie, następnie wyemigrował do RFN.

⁴² Stanisław Huskowski (ur. 1953) – działacz opozycji przedsierniowej, następnie NSZZ „Solidarność”. Od marca do października 1982 r. internowany w Nysie.

⁴³ Zakład Elektronicznej Techniki Obliczeniowej.

⁴⁴ Wanda Szuszkiewicz (ur. 1944) – matematyk. Aresztowana 23 IV 1982 r., 3 lipca skazana na 3 lata pozbawienia wolności, w 1983 r. ułaskawiona, wyemigrowała z kraju.

⁴⁵ Były to następujące osoby: Anna Bujwid, Sabina Gandecka, Zbigniew Gandecki, Kazimierz Olbiński, Agnieszka Sidorska, Jerzy Szuszkiewicz, Andrzej Walny, Józef Łaszkiwicz. Wszyscy, oprócz Łaszkiwicza, zostali 3 VII 1982 r. skazani na 3 lata pozbawienia wolności.

⁴⁶ Jerzy Piasecki (ur. 1948) – inżynier elektronik. Aresztowany w marcu 1982 r., rok później skazany na rok pozbawienia wolności. Razem z nim zatrzymano kilkanaście osób.

– struktur nielegalnych z PAFAWAGU (Antek⁴⁷), DOLMELU (Hornik⁴⁸), FADROMY i DOLAMU (Jakubowski⁴⁹),

– punktów poligraficznych „Z Dnia na Dzień” (marzec–maj 1982 r.)⁵⁰ itd.

doprowadzała każdorazowo podziemie do konieczności zmian taktyki i koncepcji działania. W okresie od stycznia do kwietnia br. W[ładysław] Frasiński praktycznie nie przejawiał żadnej działalności publicznej za wyjątkiem prób korespondencyjnego nawiązania kontaktów z innymi ośrodkami w kraju – rozpoznany dzięki aktywnej penetracji agend RKS-u. Odcinanie agend nie było równoznaczne ze zbliżaniem się do Centrum. W marcu 1982 r. realizując sprawę I[reny] Wypychowskiej⁵¹ oraz B[ogdana] Karaudy⁵² i S[tanisława] Kościowa⁵³ (organizatorów tzw. Komitetu Obrony Społecznej w CHEMITEKSIE, POLIFARBIE i Stoczni Rzecznej⁵⁴), uzyskano wyraźne zbliżenie do przeciwnika, który wkrótce zmienił taktykę, co spowodowane było koniecznością kanalizowania nastrojów niezadowolenia w zakładach pracy i wykorzystania naturalnych tendencji do organizowania w dniu 13 każdego miesiąca określonych akcji protestacyjnych. Na tym tle też doszło do rozbitcia podziemia i wyodrębnienia się w czerwcu br. grupy „Solidarności Walczącej”.

Od co najmniej 2 miesięcy nastąpiła koncentracja działań na odcinkach dotarcia do RKS-u. Realizacja przyjętych koncepcji odbywa się poprzez:

– indywidualne, szczegółowe rozpracowania 3 figurantów w ramach spraw operacyjnych,

– śledzenie kanałów kolportażu nielegalnych wydawnictw (w sprawie OR⁵⁵ „Kornik” zarejestrowano już 40 figurantów),

– agenturalne możliwości WSW i Wydziału II⁵⁶.

⁴⁷ Prawdopodobnie Kazimierz Koniuch (ur. 1951) „Antek”, „Gil” – członek redakcji pafawagowskiej „Jutrzenki”. Od września do listopada 1982 r. internowany w Grodkowie. Pseudonimem „Antek” posługiwało się także czteroosobowe kierownictwo tajnych struktur „Solidarności” w Pafawagu. W wyniku rozbitcia grupy w kwietniu 1982 r. zatrzymano 22 osoby, z których 14 internowano.

⁴⁸ Mieczysław Hornik (ur. 1954) – pracownik Dolmelu. Internowany od lutego do lipca 1982 r. w Nysie i ponownie w listopadzie w Strzelinie. Razem z nim 25 II 1982 r. aresztowano pięć osób.

⁴⁹ Prawdopodobnie Stanisław Jakubowski (ur. 1944) – przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w Unitra-Dolam, w okresie sierpień–wrzesień internowany w Nysie i Grodkowie.

⁵⁰ Np. w okresie marzec–kwiecień rozbito grupę, w której skład wchodził: Witold Czerwiński, Andrzej Dreszer, Jerzy Chołast, Stanisław Jakubowski, Stanisław Ryszard Kaczoruk, Marian Klimuntowski, Henryk Mígas. Większość członków grupy została skazana na wyroki od roku do 3 lat pozbawienia wolności.

⁵¹ Irena Wypychowska (ur. 1950) – pracownica PZU. Od maja do września 1982 r. internowana w Gołdapi.

⁵² Bogdan Karauda (ur. 1949) – wiceprzewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w Chemiteksie. Aresztowany 7 IV 1982 r., 16 czerwca skazany na 1,5 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata.

⁵³ Stanisław Kościów (ur. 1950) – przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w „Chemiteksie”. Internowany od kwietnia do grudnia 1982 r. W 1983 r. skazany na 20 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata.

⁵⁴ Remontowa Stocznia Rzeczna.

⁵⁵ Sprawa operacyjnego rozpracowania – forma pracy operacyjnej SB, zakładana na poszczególne osoby lub grupy w razie stwierdzenia prowadzenia przez nie lub przygotowania do prowadzenia wrogiej działalności. Obok ciągłej inwigilacji, kontroli korespondencji i rozmów telefonicznych używano takich środków jak szantaż, pomówienia, a nawet przymus bezpośredni.

⁵⁶ Wydział II SB KW MO – struktura SB odpowiedzialna za pracę kontrwywiadowczą. W rzeczywistości zajmował się również rozpracowywaniem środowisk emigracyjnych, a także działalności opozycyjnej w kraju.

Jednocześnie podejmuje się inicjatywy w kierunku utworzenia przeciwwagi opozycji w postaci grup socjalnych w zakładach pracy i załączków samorządów pracowniczych. Wypracowane przez resort MSW koncepcje są realizowane w warunkach równoczesnego angażowania się w kilka zagadnień, lecz ocena rezultatów dotychczasowych działań pozwala na formułowanie szeregu istotnych wniosków.

V. Charakterystyczne metody rozpracowań figurantów

W[edług] przyjętej koncepcji figuranci rozpracowywani są:

- agenturalnie,
- środkami techniki operacyjnej,
- metodami administracyjno-politycznymi.

Elementy te wykorzystywane są do planowania licznych gier i kombinacji operacyjnych.

Do bezpośredniej kontroli kontaktów figurantów zaangażowanych jest aktualnie 33 jednostki TW⁵⁷, przy czym TW ps. „Amon”, „Zygmunt”, „Łom”, „Kombatant”, „Wacek” mogą uzyskać najszybciej możliwości wejścia w kontakt z Frasiukiem.

Agentura opracowywana pod P[iotra] Bednarza (TW „Olga”) i J[ózefa] Pinióra (TW „Krzyżanowski”) posiada ograniczone możliwości.

Penetracja stałych miejsc zamieszkania oraz przypuszczalnego pobytu odbywa się stale przy zmiennych formach uwzględniających zasady konspiracji zainteresowań (agentura sygnałna, kompania wywiadowcza, przeszukania, patrole MO itd.).

Intensyfikacja środków pracy operacyjnej objęła zwłaszcza W[ładysława] Frasiukię i jego najbliższe otoczenie (żona z dziećmi, teściowa).

Uzasadnione naszą oceną sytuacji jest również skoncentrowanie sił i środków na ujawnieniu i zatrzymaniu dr. K[ornela] Morawieckiego – figuranta Wydz[iału] III⁵⁸, który posiada niewątpliwie aktualnie największe możliwości aktywizacji wrogiego podziemia.

Nie bez znaczenia pozostaje też metodyka pracy Wydz[iału] II z figurantami posiadającymi powiązania z zagranicznymi ośrodkami służb specjalnych oraz ambasadami K[rajów] K[apitalistycznych] w kraju. Wiarygodność tej agentury wobec działaczy podziemia jest oceniana jako bardzo wysoka i w wielu sytuacjach gwarantuje uzyskanie niezbędnego materiału dowodowego możliwego do wykorzystania w procesie karnym figurantów.

Zakres i efekty stosowanych przez Wydz[iału] II i III metod pracy wobec figurantów nie zawsze są wystarczająco znane w Wydz[iału] V, co powoduje brak szybkiej synchronizacji niektórych przedsięwzięć oraz rozbieżności w ocenach tej samej sytuacji.

VI. Organizacja pracy operacyjnej

Grupa Operacyjno-Sledcza „Poligon” utworzona na bazie Sekcji III Wydziału V liczyła w okresie od stycznia do czerwca br. 15–20 pracowników,

⁵⁷ TW – tajny współpracownik SB. Była to najwyższa kategoria osobowych źródeł informacji SB.

⁵⁸ Wydział III SB KW MO – struktura SB odpowiedzialna za rozpracowywanie inteligencji, szkolnictwa, grup opozycyjnych itp.

koncentrując swoją działalność wyłącznie na RKS-ie. W wyniku zdobytych doświadczeń oraz w celu usprawnienia działań wydzielono w niej 3 podsekcje: spraw operacyjnych, gier i kombinacji oraz studiów i analiz (ta ostatnia komórka funkcjonuje w oparciu o skład osobowy Sekcji I Wydz[iału] V i angażuje bezpośrednio 2 pracowników, w tym kierownika sekcji). Podsekcją Gier i Kombinacji liczącą 6 pracowników kieruje doświadczony kierownik Sekcji Wydziału II.

Do rozpracowania figurantów przydzielono 11 pracowników, w tym 5 do W[ładysława] Frasyniuka oraz po 3 do P[iotra] Bednarza i J[ózefa] Piniora.

Z działalnością Grupy „Poligon” sprzęgnięto ochronę operacyjną 8 kluczowych obiektów, tj.: PAFAWAGU, DOLMEL, ELWRO, HYDRALU, FADROMY, FAT, DOLAMU i POLARU, gdzie pracę operacyjną prowadzi ogółem 33 pracowników Wydziału V.

W działaniach agenturalnych systematycznie dąży się do:

- wchodzenia źródeł w nielegalne struktury (12 jednostek TW posiada wypracowane możliwości),
- neutralizowania wrogich zamierzeń,
- rozpowszechniania kontaktów figurantów i metod walki politycznej.

Wsparcie techniki operacyjnej, zwłaszcza Wydziału „B”⁵⁹, wymaga stałego analizowania efektów i korygowania w zakresie skuteczności podejmowanych metod kontroli figurantów.

VII. Możliwości operacyjne – niektóre elementy planowanej taktyki działań

Pomimo systematycznego poszerzania bazy agenturalnej (Wydz[iał] V w I półroczu 1982 r. pozyskał 150 jednostek TW) oraz doskonalenia metod pracy poprzez elastyczne dostosowywanie się do taktyki przeciwnika, aktualne możliwości operacyjne ulegają zmniejszeniu z powodu:

1) znajomości przez figurantów metod pracy SB i stosowania samokontroli oraz zasad weryfikacji osób zaufanych (działacze podziemia oraz ich kontakty pozostający na wolności, wyraźnie przeceniając nasze możliwości, oceniają często naiwnie, iż wobec każdego z nich stosowane są najnowsze techniki obserwacji i podsłuchu, zaś osoby z najbliższego otoczenia mogą być tzw. „kolaborantami SB”),

2) obaw^a przed nieuzasadnionymi (ich zdaniem) represjami karnymi (internowania, grzywny, wyroki),

3) osłabienia^b bodźców materialnego oddziaływania na agenturę, również pozyskaną na materiałach kompromitujących,

4) małej umiejętności agentury intensywnie szkolonej i opracowywanej w kierunku zwiększenia efektywności działań (agentura z okresu 1975–1980 rzadko posiada możliwości operatywnego działania w nowych strukturach i aktualnej sytuacji),

5) braku bazy społecznej i oddziaływania wrogiej propagandy kształtującej świadomość polityczną osób.

^a W tekście obawach.

^b W tekście osłabieniu.

⁵⁹ Wydział „B” SB KW MO – struktura SB odpowiedzialna za prowadzenie obserwacji zewnętrznej.

Mając na uwadze powyższe uwarunkowania, systematycznie poszukuje się środków gwarantujących skuteczność podejmowanych działań i stanowiących zarazem elastyczne formy pracy możliwe do szybkiej modyfikacji. Na uwagę zasługuje szerokie wykorzystywanie kobiet do celów operacyjnych, zwłaszcza ustalonych jako kochanki figurantów lub też kierujących się innymi względami (np. materialnymi, moralnymi itp.).

Od kilku miesięcy z powodzeniem stosuje się czynniki materialnego zainteresowania agentury (fundusz „O”⁶⁰ Wydziału V kształtuje się w okresie miesiąca na poziomie 150–200 tys. zł). Ocenia się jednak szybkie zaprzestanie oddziaływań tego bodźca w warunkach istniejących trudności rynkowych, poszukując równocześnie form stworzenia możliwości wynagradzania rzeczowego TW (zwłaszcza atrakcyjnymi towarami pochodzenia zachodniego, co dodatkowo uwiarygodniać będzie źródła w środowisku i wzmacniać ich autorytet niezbędny na etapie rozpracowania grup opozycyjnych).

W kontekście planowanego strajku generalnego uzgodniono nowe przedsięwzięcia wypracowane w oparciu o ocenę realnych możliwości agentury oraz doświadczenia z sierpnia 1980 r. oraz dane z bieżącego rozpracowania z PAFAWAGU i DOLMELU (prawdopodobnie siedziba RKS-u) przewodowego „PT”⁶¹ spełniającego w warunkach odcięcia obiektu rolę kontrolowanego „PP”⁶² dla wyselekcjonowanej, zaufanej agentury. Projekt tego przedsięwzięcia po skonsultowaniu możliwości technicznych z tut[ejszym] Wydziałem „T”⁶³ zostanie przedstawiony ministrowi s[praw] w[ewnętrznych] do zaopiniowania w najbliższym czasie.

VIII. Przewidywany rozwój sytuacji operacyjno-politycznej i planowane kierunki działań Wydziału V w dziedzinie walki z opozycją polityczną i podziemiem prosolidarnościowym

Zarysowana ogólnie sytuacja w woj[ewództwie] wrocławskim rzutuje w sposób istotny na rozwój wydarzeń w innych rejonach kraju. W[ładysław] Frasiński jest członkiem TKK, B[arbara] Labudowa⁶⁴ – jakkolwiek posiada ograniczone możliwości działań organizatorskich, głównie w ramach tzw. Wszechnicy „Solidarności” – ma jednak możliwość poruszania się, korzystając z praktyki posługiwania się dokumentami legalizacyjnymi i pełniąc rolę doradcy-pośrednika RKS-u. Od dłuższego czasu brak nam danych dot[yczących] aktywności środowiska naukowego UW[rocławskiego]. W ocenach sytuacji I kwartału br. stwierdzono, że większość naukowców czynnie zaangażowanych w proces przebudowy sto-

⁶⁰ Fundusz „O” – fundusz operacyjny SB, przeznaczony na wynagrodzenia dla osobowych źródeł informacji, właścicieli lokali kontaktowych itp.

⁶¹ „PT” – podsłuch telefoniczny, jeden ze środków techniki operacyjnej SB.

⁶² „PP” – podsłuch pomieszczenia, jeden ze środków techniki operacyjnej SB.

⁶³ Wydział „T” SB KW MO – struktura SB odpowiedzialna za stosowanie środków techniki operacyjnej (podsłuchy, podglądy itp.).

⁶⁴ Barbara Labuda (ur. 1946) – romanistka, działaczka opozycyjna i związkowa. 1980–1981 doradca Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego, następnie Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”, prowadziła Wszechnicę Związkową. W 1982 r. członek RKS, aresztowana 5 X 1982 r. razem z Władysławem Frasińskim. 29 IV 1983 r. skazana na 4 lata pozbawienia wolności, zwolniona w 1984 r. na mocy amnestii.

sunków społeczno-politycznych w[edłu]g koncepcji „Solidarności” (prof. M[ie]czysław] Zlat⁶⁵, dr A[dolf] Juzwenko⁶⁶, doc. Stelmachowski⁶⁷, dr Kieres⁶⁸, doc. Kielczewski⁶⁹ i inni) zadeklaruje się na pozycjach tzw. opozycji wewnętrznej, wyłączając się równocześnie z kształtowania bieżących wydarzeń. Szereg tekstów w ukazujących się nielegalnie pismach, zwłaszcza ich aktualność oraz poziom, dowodzi, że pisane są nadal przez środowisko naukowe, którego przedstawiciele spełniają istotną rolę w wyborze taktyki walki, przyczyniając się do dalszego komplikowania sytuacji.

Doświadczenie z sierpnia 1980 r. dowodzi, że do zaistnienia strajków w masowej skali niezbędne były co najmniej 4 czynniki:

1) wysoki poziom niezadowolenia załóg robotniczych i ich podatność do strajku,

2) udział środowiska intelektualnego w ukształtowaniu oblicza ideowo-programowego nowego ruchu społecznego,

3) poparcie moralne Kościoła i gotowość zaakceptowania układu antypaństwowego,

4) bierność władz, a zwłaszcza brak aktywności sił porządkowych i wojska.

W analizie i ocenie tych czynników z perspektywy minionego półrocza stanu wojennego jedynie czwarty element został zmieniony, lecz trzy pozostałe bądź to nadal funkcjonują, bądź też uległy określonym modyfikacjom.

1) **Niezadowolenie załóg** – utrzymuje się na wysokim poziomie, przybierając formy ukryte. Coraz częściej jednak mówi się o tzw. beznadziejności sytuacji, wyrażając gotowość do bardziej radykalnych działań. Członkowie „Solidarności” nie krytykują związku, rzadko zdarza się, aby podejmowano w tej sprawie zbiorowe rezolucje. Powraca się jednak do stwierdzeń wskazujących na odtwarzanie się przedsierpniowych układów pomimo niekorzystnych warunków. Mniej jest bezpośrednich ataków na partię, niemniej jednak zastrzeżenia kierowane indywidualnie do członków lub aktywistów PZPR są dobitnie akcentowane, często w formie anonimów pogróżkowych czy oszczerstw. Nawoływania w ulotkach do strajku generalnego i przygotowania czynnej obrony zakładów nie są na ogół szerzej komentowane (mówi się o tym w środowiskach pozaobiektowych). Niezadowolenie rodzi się też na tle przedłużającego się impasu politycznego warunkującego – zdaniem wielu osób – trwałość kryzysowego charakteru gospodarki. Swoistym apolitycznym wyznacznikiem istniejącego stanu jest: nacisk na podwyżki płac, dążenie do zagwarantowania miejsca pracy bez konieczności

⁶⁵ Mieczysław Zlat (ur. 1927) – historyk sztuki. 1980–1981 doradca Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego, następnie Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”. W stanie wojennym ukrywał się, w lutym 1982 r. aresztowany, następnie internowany w Nysie i Grodkowie.

⁶⁶ Adolf Juzwenko (ur. 1939) – historyk. W 1981 r. przewodniczący delegacji Regionu Dolny Śląsk na I Krajowy Zjazd NSZZ „Solidarność”, doradca Zarządu Regionu.

⁶⁷ Andrzej Stelmachowski (ur. 1925) – prawnik. W 1980 r. Doradca Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego w Gdańsku. W stanie wojennym doradca TKK.

⁶⁸ Leon Kieres (ur. 1948) – prawnik. 1980–1981 ekspert prawny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego, następnie Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”. W 1981 r. doradca Zarządu Regionu. Wykładowca Wszechnicy Związkowej.

⁶⁹ Stanisław Kielczewski – prawnik, ekonomista. W 1981 r. doradca Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”.

dokonywania przekwalifikowań, pogarszanie się napiętych stosunków międzyludzkich. Nastroje załóg są wnikliwie badane przez siatki informacyjne podziemia „Solidarności”.

2) **Środowisko intelektualne a program opozycji** – sprawa nadal jest aktualna i budzi oczywiste zainteresowanie RKS-u. Tkwiący głęboko w strukturze doradców RKS-u TW ps. „Andrzej”⁷⁰ pozostający na kontakcie Zarządu WSW stwierdził ostatnio, iż Z[bigniów] Bujak⁷¹ i W[ładysław] Frasyniuk zamierzają opublikować nowy program będący rezultatem prac ekspertów warszawskich i wrocławskich. Program ten ma być oficjalnym dokumentem „Solidarności” skierowanym do Sejmu i władz PRL w celu utworzenia płaszczyzny ewentualnego dialogu. W I kwartale br. RKS zapoznał się z „tezami prymasowskimi”⁷², nie podejmując się w tym zagadnieniu żadnej oceny bądź działań.

Aktualny rozwój sytuacji i ewolucja poglądów powodują konieczność przedstawienia takiego programu. Ocenia się, że nastąpi to krótko przed próbami zorganizowania akcji w sierpniu 1982 r. i stanie się podstawą wewnętrznej propagandy o ciągłym odrzucaniu przez władze propozycji „Solidarności” prowadzenia dialogu.

Pomimo braku danych o aktywności środowiska intelektualnego w tworzeniu programu podziemia, należy przyjąć, iż formy tej aktywności są obecnie bardziej zakonspirowane, lecz istnieją ponad wszelką wątpliwość.

W zakładach pracy nie dostrzega się związku opozycji robotniczej z intelektualistami. Teksty pafawagowskiej „Jutrzenki”⁷³ są prymitywne tak dalece, iż sami zainteresowani żądają zaniechania wydawania tego pisma.

3) **Pomoc Kościoła** – jest silniejsza niż przed 2 laty. Duchowieństwo licznych parafii włączyło się w proces organizowania działalności konspiracyjnej. Jawnie popiera w kazaniach postawy antyrządowe. Dokonywane są tendencyjne oceny sytuacji politycznej. Brak działań na kierunku wyzwiania aktywności społecznej. Od ponad 1 roku Kościół dysponuje zorganizowaną pomocą charytatywną udzielaną w pierwszej kolejności osobom internowanym i ich rodzinom. Wsparcie moralno-materialne Kościoła jest ważnym czynnikiem wyznaczającym dalszy rozwój wydarzeń. Analizy wpływu tego elementu należy w br. oprzeć o tak doniosły akt polityczny, jak planowana na sierpień br. wizyta papieża (temat ten rozpoczyna być przedmiotem dyskusji i spekulacji).

4) **Reakcja sił porządkowych i wojska** – stanowi przedmiot ataku opozycji. K[ornel] Morawiecki wydaje „Apele do żołnierzy” w formie ulotek. Funkcjonariusze MO są zastraszeni rozbajaniem bądź atakiem ze strony manifestującego tłumu (mowa jest o kuszach ze sprzęzyn resorowych oraz strzałach ze stali zbro-

⁷⁰ „Andrzej” – tajny współpracownik WSW, prawdopodobnie najważniejszy agent w strukturach RKS. Doprowadził do aresztowania Władysława Frasyniuka i częściowego rozbicia RKS.

⁷¹ Zbigniew Bujak (ur. 1954) – robotnik, działacz związkowy. W 1980 r. przewodniczący MKZ, w 1981 r. przewodniczący Zarządu Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność”, członek prezydium Komisji Krajowej. W 1982 r. przewodniczący Regionalnej Komisji Wykonawczej Regionu Mazowsze, członek TKK. W 1986 r. aresztowany, zwolniony na mocy amnestii.

⁷² Tezy Prymasowskiej Rady Społecznej – ogłoszone 5 IV 1982 r., zawierały propozycję zawarcia nowej umowy społecznej. W zamian za przywrócenie legalnej działalności „Solidarności” proponowano wyrzeczenie się przez związek działalności politycznej.

⁷³ „Jutrzenka” – podziemne pismo „Solidarności” Pafawagu. Ukazywało się w latach 1982–1990.

jeniowej, kulkach łożyskowych, procach itp.). Pomimo napastliwych ataków na SB, działacze podziemia uwzględniają w swojej taktyce metody represji stosowane m.in. wobec uczestników akcji protestacyjnych.

Jednocześnie obserwuje się polaryzację nastrojów społecznych na tym tle, polegającą na akceptowaniu zdecydowanych działań ZOMO w stosunku do osób usiłujących zakłócić spokój publiczny. Akceptacja ta obejmuje jednak najczęściej środowiska w wieku poprodukcyjnym lub przedemerytalnym (50–60 lat).

Decydujące znaczenie posiada w chwili obecnej stopień organizacji sił podziemia i opozycji politycznej. W[edłu]g dokonywanych ocen, pomimo zauważalnego rozłamu na tle koncepcji walki i programu politycznego – ekstremalne siły „Solidarności” we współdziałaniu z opozycją polityczną nie zrezygnowały z założonych celów. Zwartość tych sił jest mniejsza niż na początku stanu wojennego, niemniej jednak ich wpływ na środowiska robotnicze oceniamy nadal jako poważny.

Uwzględniając wyszczególnione uwarunkowania sytuacyjne, postanowiono w okresie najbliższych 2 miesięcy prowadzić działalność na następujących kierunkach:

1) Rozbicie centrów kierowniczo-organizatorskich podziemia.

Metody:

– wprowadzenie do rozpoznanych struktur osobowych źródeł informacji,
– organizowanie struktur nielegalnych w celu nawiązania współpracy z RKS-em i przez nią operacyjne opanowanie sytuacji oraz ukształtowanie jej w kierunku wyboru środków współdziałania z władzami (popieranie tendencji umiarkowano-liberalnych w RKS),

– likwidowanie wszystkich ujawnionych punktów poligraficznych oraz urządzeń i materiałów do nielegalnego druku (za wyjątkiem kontrolowanych w ramach kombinacji operacyjnych),

– stosowanie techniki operacyjnej w stosunku do głównych figurantów,

– wykorzystywanie najbardziej efektywnych form współdziałania z innymi Wydziałami SB KW MO oraz Zarządem WSW ŚOW.

2) Przejęcie inicjatywy operacyjnej w zakładach pracy na odcinku tworzenia odrodzonego ruchu związkowego oraz samorządu pracowniczego.

Metody:

– umacnianie grup inicjatywnych poprzez odpowiednią intensyfikację pracy agentury,

– wspieranie administracji obiektów i organizacji partyjnych w dziedzinie doboru właściwego kadr do organów samorządowych w przedsiębiorstwach,

– kontrolowanie procesu wdrażania reformy gospodarczej z równoczesnym eliminowaniem ujawnianych zagrożeń.

3) Organizowanie blokad administracyjno-operacyjnych przed:

a) docieraniem do załóg robotniczych działaczy opozycji (odcinanie od bazy),

b) próbami organizowania akcji protestacyjnych mogących przekształcić się w manifestację o politycznym charakterze,

c) tworzeniem wewnętrznych struktur opozycyjnych.

IX. Hipotezy operacyjne rozwoju sytuacji w ciągu lipca–sierpnia 1982 r[oku]

1) Przygotowania organizacyjne do strajku generalnego w kluczowych obiektach przemysłowych.

2) Próby zorganizowania manifestacji patriotycznej przez opozycję polityczną w dniach 13 lipca (w zakładach pracy) oraz 22 lipca (w miejscach tradycji „Solidarności”).

3) Nasilenie kolportażu nielegalnych wydawnictw, zwłaszcza „Solidarności Walczącej”, przed datami: 4, 11, 18, i 25 lipca (daty ukazywania się „SW”) oraz 1, 8, 15, 22 i 29 sierpnia br.

4) Próby wywołania strajku generalnego w dniu 14 VIII lub 31 VIII br.

X. Koncepcja przeciwdziałania w zakresie form i metod pracy operacyjnej oraz posiadanych możliwości

1. **Założenia faktyczne:** nie dopuścić do przejęcia inicjatywy przez radykalne skrzydło K[ornela] Morawieckiego. Opanować RKS – poprzez jego rozbitcie i utworzenie w to miejsce struktury kontrolowanej zdolnej do koordynacji działań w obiektach przy jednoczesnym neutralizowaniu działaczy ekstremistycznych.

Poprzez wsparcie ruchu umiarkowanego liberalnego w RKS-ie dążyć do podjęcia działań na rzecz utworzenia nowych związków zawodowych.

Zahamować proces konsolidacji opozycji politycznej – stosować metody zdecydowanych działań represyjnych.

2. **Cel:** zapobiec akcjom protestacyjnym o zorganizowanym charakterze, a w szczególności strajkowi generalnemu. Zlikwidować źródła inspiracji tych akcji.

3. Metody:

– głęboka praca agenturalna (na obiektach ponad 550 jednostek TW i ok. 500 KO⁷⁴ i KS⁷⁵). Usprawnienie systemów łączności.

– fizyczna ochrona newralgicznych odcinków (koncepcja tzw. referatów ochrony SB na obiektach kluczowych⁷⁶),

– inspirowanie sankcji dyscyplinarnych dla osób usiłujących podejmować wrogą działalność,

– stosowanie ostrych środków represji wobec podejmujących zorganizowaną działalność antypaństwową.

4) **Środki:** utrzymanie na wysokim poziomie tempa pozyskań TW (aktualne możliwości Wydziału V obejmują większy zakres działań). Ocenia się, że przy utrzymaniu stanu kadrowego na poziomie ok. 120 pracowników (86 etatów, 95 pracowników, 19 oddelegowanych z innych Wydz[iałów] KW MO) istnieje realna możliwość osiągnięcia wskaźników:

– ok. 50 pozyskań TW w okresie miesiąca (aktualnie średnio 25),

– ok. 15 TW na kontakcie 1 pracownika (aktualnie 8),

– przydzielenie 1–2 TW do kontroli figurantów w miejscu pracy i zamieszkania,

– podnoszenie poziomu stanu moralno-politycznego kadry (inicjatywy Wydziału Polityczno-Wychowawczego KW MO),

⁷⁴ KO – kontakt operacyjny lub obywatelski. Kategoria niższego rzędu osobowych źródeł informacji, obejmowała m.in. członków PZPR (których nie można było werbować na TW). W praktyce często ich działalność nie różniła się od działań TW.

⁷⁵ KS – kontakt służbowy. Jeden z rodzajów osobowych źródeł informacji SB, obejmował osoby zobowiązane do udzielania wiadomości z racji zajmowanego stanowiska (np. kadra kierownicza).

⁷⁶ Koncepcja ta nawiązywała do istniejących w latach 1947–1956 referatów ochrony, ekspozytur UB na terenie największych zakładów pracy.

- wzrost bodźców materialnego zainteresowania agentury (środki pieniężne),
- technika operacyjna („PP”, PDF⁷⁷, „PT”, „W”⁷⁸, „B”) – ustalenie nowych metod efektywnego wykorzystywania (na bieżąco korelując z sytuacją),
- intensyfikacja metod w ramach prowadzonych spraw (głównie OR i KE⁷⁹).

‘Uwagi:

- delikatność pracy z „Zygmuntem”,
- tow. Giera z Poznania ma materiały na Sowę,
- osoba Frasyniukowej, co z nią,
- Czeczot⁸⁰ do Poznania.^c

Źródło: AIPN Oddział Wrocław, IPN Wr 053/2127, k. 138–147.

^{c-c} Fragment dopisany odręcznie.

⁷⁷ PDF – podgląd dokumentowany fotograficznie/filmowo, jeden ze środków techniki operacyjnej SB.

⁷⁸ Wydział „W” SB KW MO – struktura SB odpowiedzialna za prowadzenie kontroli korespondencji.

⁷⁹ Sprawa kwestionariusza ewidencyjnego – forma pracy operacyjnej SB, zakładana na osobę podejrzaną o to, że może podjąć wrogą działalność. Polegała na nieustannej inwigilacji, kontroli korespondencji itp.

⁸⁰ Zapis wyrazu nieczytelny, prawdopodobnie oficer SB Stanisław Czeczot.